

VÝZNAMNÉ ŽIVOTNÍ JUBILEUM UNIV. PROFESORA PhDr. KARLA GALLY, DrSc.

V letošním roce si připomínáme významné životní jubileum univ. prof. dr. Karla Gally, DrSc., ředitele Ústavu pro pedagogiku vysokých škol filozofické fakulty UK v Praze.

Prof. dr. K. Galla, DrSc., se narodil 19. srpna 1901 v Novém Jičíně na Moravě. Po absolvování střední školy se zapisuje na filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze, na níž studuje filozofii, historii, psychologii a pedagogiku a s obzvláštním zájmem pak sociologii, z níž skládá doktorát.

Cesta prof. Gally jako vědeckého pracovníka, který svůj život prožil v kapitalistickém i socialistickém společenském řádu, je charakterizována osobním vývojem, který je typický pro mnohé naše pokrokové vědce starší generace. Vychází z tehdy převládajících filozofických koncepcí, avšak jeho zájem o fakta, o jejich vědeckou analýzu, široké kulturní zájmy, osobní sociální zkušenosti, vlastenecký a protifašistický postoj, zvláště v nejtěžším období v historii našich národů, příklad budování socialismu v Sovětském svazu i osobní přátelství s pokrokovými vědci ho postupně přivádějí na marxistické pozice ve vědě a k aktivní angažovanosti pro po-

litiku Komunistické strany Československa. Toto období je v životě prof. Gally nejpłodnější a společensky nejvýznamnější.

V době první buržoazní republiky pracuje prof. Galla v oblasti sociologie a zvláštní pozornost věnuje sociologii venkova. V letech německé fašistické okupace připravuje s Jaroslavem Šímou do tisku rozsáhlou sociologickou studii »Život našeho národa« (1941), která měla podat obraz sociálního složení národa v minulosti a v současné době. Protektorátní cenzura vydání spisu zabránila.

Pod vlivem prof. O. Chlupa a ve spolupráci s ním věnuje se prof. Galla v osvobozené vlasti studiu pedagogické problematiky. Jeho zájem upoutala zvláště vysokoškolská pedagogika. V roce 1956 vydává programovou studii »Naše vysoké školy a vysokoškolská pedagogika«. V následujících letech vycházejí jeho práce »Úvod do didaktiky vysoké školy« (1957), »Vysokoškolská přednáška« (1958) a »Cvičení a semináře na vysokých školách« (1961). V letech 1953–1968 publikuje řadu studií a článků o přechodu studentů ze střední školy na školu vysokou [společně se svým spolupracovníkem], o ideově politické

ké výchově v odborných předmětech na vysokých školách, o vzdělání v komunistickém duchu, o přestavbě studia na univerzitních a technických fakultách, o vysokoškolských učebnicích, o výchově studentů k samostatné tvůrčí práci, o osobnosti učitele aj.

Vycházíme-li ze skutečnosti, že socialistická společnost přikládá veliký význam přípravě vysokoškolsky vzdělaných, ideově a politicky vyspělých vedoucích kádrů a že pedagogická problematika vysokoškolského studia byla u nás zatím málo rozpracována, jeví se nám vědecká činnost prof. Gally na tomto úseku marxistické pedagogiky nejen jako velmi záslužná, ale do značné míry jako průkopnická. Přitom prof. Galla nestuduje jen problémy vzdělávání na vysokých školách, ale v jednotě s tím i složité otázky komunistické výchovy mládeže.

V šedesátých letech vydává prof. Galla knihu »Úvod do sociologie výchovy« (1967). V ní se pokusil na marxistických základech rozpracovat jednu z mezních pedagogických disciplín — pedagogickou sociologii — a tím přispět k rozvoji marxistické pedagogiky, která má veliké možnosti svého dalšího rozvoje právě také v řešení problémů komunistické výchovy a vzdělání za pomoci takových disciplín, jako je pedagogická sociologie, pedagogická psychologie, pedagogická ekonomie aj.

Uvedli jsme jen několik příkladů z bohaté a mnohostranné vědecké činnosti prof. Gally. Avšak i z těchto příkladů je patrné, že autor uvedených prací v období budování socialismu v naší zemi přispěl k rozvoji marxistické pedagogické teorie a praxe, a to jak svým podílem při rozvoji dosud málo rozpracované oblasti pedagogické vědy, jako je pedagogika vysokých škol, tak i rozvíjením mezních pedagogických disciplín, konkrétně pedagogické sociologie (sociologie komunistické výchovy).

Významné místo zaujímá v bohaté činnosti prof. Gally jeho pedagogické působení, zvláště na vysokých školách. V roce 1931 se stal docentem na filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Po roce

1945 přednáší marxisticky orientovanou sociologii a historický a dialektický materialismus. Z brněnské pedagogické fakulty, na níž je od roku 1948 řádným profesorem, přechází v r. 1949 jako řádný profesor filozofie do Prahy. Od r. 1953 působí na nově zřízené katedře pedagogiky na filozofické fakultě Karlovy univerzity, kterou vedl akademik O. Chlup a jejíž řízení pak v r. 1956 prof. Galla přejal.

Prof. Galla je vynikající vysokoškolský učitel. Jeho přednášky jsou pro studenty i ostatní posluchače přitažlivé pro bohaté vědomosti z různých vědních oborů a z marxistické filozofie, z nichž prof. Galla vychází, pro jejich vytříbenou pedagogickou a jazykovou formu, pro elán a zaujetí přednášejícího.

Rozsáhlá je i vědeckoorganizační činnost prof. Gally. Po léta vedl a budoval katedru pedagogiky na filozofické fakultě Karlovy univerzity. Jako děkan této fakulty přispěl ke konsolidaci práce na této fakultě po období těžké krize naší společnosti. V současné době buduje Ústav pro pedagogiku vysokých škol na filozofické fakultě Karlovy univerzity. Po krizovém období vedl prof. Galla Československou společnost při ČSAV. Po několik let pracoval ve vědeckém kolegiu pedagogiky a psychologie ČSAV a je vedoucím redaktorem vědeckého časopisu Pedagogika, který vydává Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV a který napomáhá rozvoji marxistické pedagogiky v naší zemi.

Mnoho energie věnoval prof. Galla propagaci a realizaci politiky Komunistické strany Československa ve funkci lektora večerní školy marxismu-leninismu, v uliční organizaci KSČ, jako funkcionář vrcholných orgánů Revolučního odborového hnutí, Socialistické akademie atd. Za svou mnohostrannou odbornou, politickou a organizátorskou činnost byl prof. Galla vyznamenán řadou vysokých státních vyznamenání.

Za redakční radu časopisu Pedagogika vyslovuji jménem svým i jménem ostatních členů redakční rady soudruhovi prof. Gallovi při příležitosti jeho významného životního jubilea srdečný dík za jeho do-

savadní práci ve prospěch marxistické pedagogické teorie a praxe a zároveň mu všichni přejeme do dalších let hodně zdraví, stále veselou mysl a hodně úspěchů

v jeho práci vědecké, vědeckoorganizační a politické.

Bohumír Kujal

STO ROKOV OD NARODENIA A. S. PAŠKEVICOVEJ

Pred sto rokmi, 15. júla 1876, sa narodila Alojzia Stepanovna Paškevičová, významná bieloruská spisovateľka, poetka, kultúrnopolitická dejateľka, pedagogička, autorka prvých učebníc a kníh pre deti v bieloruskom jazyku, organizátorka a zakladateľka bieloruských škôl. Paškevičová písala pod najrozličnejšími pseudonymami, no najčastejšie pod pseudonymom Tetka. V kontexte dejín literatúry národov Sovietskeho zväzu patrí Paškevičovej jedno z najvýznamnejších miest medzi bieloruskými spisovateľmi na začiatku 20. storočia, no znalosť jej diela mimo územia ZSSR je bohužiaľ malá a prakticky sa obmedzuje na skupiny literárnych historikov, odborníkov na bieloruskú literatúru predovšetkým v socialistických štátoch.

V krátkom medailóniku, napísanom pri príležitosti stého výročia narodenia A. S. Paškevičovej, nám nejde o jej literárnu tvorbu, ale chceli by sme v stručnosti oboznámiť českého a slovenského čitateľa s jej prácou v oblasti školstva a pedagogiky, a to na pozadí jej revolučnej politickej činnosti.

A. S. Paškevičová sa narodila v zámožnej rodine bieloruského roľníka v obci Pesčina vo vtedajšej vilenskej gubernii; v súčasnom období patrí táto obec do okresu Ščučin v oblasti Grodno v Bieloruskej sovietskej socialistickej republike. Detské roky prežila na dedine, odkiaľ v roku 1892 odchádza do Vilna, kde sa pripravovala na štúdium v štvrtej triede súkromného dievčenského gymnázia. Pre chorobu bola nútená prerušiť štúdium a odsíť na vidiek, kde v rokoch 1896—1901 pôsobila ako učiteľka. V snahe doplniť a rozšíriť si pedagogické vzdelanie odišla Paškevičová po skončení siedmej triedy gymnázia v roku

1902 na vyššie pedagogické kurzy v Petrohrade; ešte predtým zložila pred skúšobnou komisiou vo Vilne učiteľské skúšky. Pobyť v hlavnom meste vtedajšieho ruského impéria v rokoch 1902—1904 bol významným prínosom pre všetku ďalšiu činnosť Paškevičovej. Bola to pre ňu doslova univerzita politickej výchovy. Revolučné myšlienky, ktoré v predvečer výbuchu prvej ruskej revolúcie prenikali od robotníctva a pokrokových intelektuálov medzi študentov vysokých a stredných škôl, ovplyvnili aj Paškevičovú. Z humanistky, demokratky stáva sa postupne revolucionárkou; oboznamuje sa s marxistickou literatúrou, zúčastňuje sa na študentských schôdkach i pouličných demonstráciách. Okrem toho život v Petrohrade otváral pred Paškevičovou perspektívy jej ďalšieho kultúrneho rastu, čo systematicky využívala. Súčasne s účasťou na vyučovaní na vyšších pedagogických kurzoch externe ukončila štúdium na gymnáziiu, mnoho študovala, navštevovala divadlá a koncerty.

V roku 1904 po ukončení kurzov v Petrohrade vrátila sa Paškevičová do Vilna, kde ju zastihla buržoáznodemokratická revolúcia. Rovnako ako v hlavnom meste zúčastnila sa aj na Litve aktívne politického života. Pracovala v robotníckych krúžkoch a vystupovala na zhromaždeniach a schôdkach robotníkov vo Vilne i medzi roľníkmi v okolitých dedinách. V národnostne heterogénnom prostredí, kde žili Litovci, Bielorusi, Poliaci, Rusi a Židia, vysvetľovala zmysel revolučných udalostí v Rusku. V zložitých podmienkach sa prejavila Paškevičová ako talentovaná propagandistka a internacionalistka. Jej revolučná činnosť v tomto období je bezprostredne spojená s prácou Bieloruskej socialistickej spoločnosti. Bola to maloburžoázna strana, kto-

rá nemala jasne vyhranený program, no v niektorých otázkach, ako napr. v agrárnej otázke, išla so sociálnodemokratickou stranou a mnohí jej členovia, prevažne predstavitelia ľavého krídla, medzi nimi aj Paškevičová, vstúpili neskôr do sociálnodemokratickej strany. V druhej polovici roku 1905 vznikla v nemocnici, kde vtedy Paškevičová pracovala, ilegálna revolučná organizácia robotníkov a úradníkov, ktorá začala pripravovať široké masy pracujúcich na ozbrojené povstanie, zvrhnutie cárizmu a nastolenie republikánskeho zriadenia v Rusku. Paškevičová sa aktívne zúčastňovala na všetkých akciách tejto organizácie. Po porážke ozbrojeného povstania v decembri 1905 odchádza Paškevičová prenasledovaná políciou z Vilna. Krátko žije v Minsku, no neskôr je nútená emigrovať do Rakúska-Uhorska. Žila vo Lvove, kde bola externou poslucháčkou filozofickej fakulty tamjšej univerzity, no v súvislosti s progresívnou chorobou — suchotami — sa presťahovala do Krakova a Zakopaného.

Tak ako literárna tvorba Paškevičovej vychádzala z revolúcie v roku 1905, aj jej pedagogická a kultúroosvetová činnosť bola tesne spojená s jej revolučnou činnosťou. Bojujúc za ideály revolúcie, bojovala Paškevičová za právo rozvoja národnej kultúry a spájala svoju politickú činnosť s bojom za pokrokovú výchovu ľudu, za zriaďovanie škôl v rodnom jazyku. Neraz zdôrazňovala, že jednou z hlavných črt kultúrneho rastu ľudu je rozvoj školstva. Svoje úsilie vynakladala narozšírenie vzdelania medzi obyvateľstvom, starala sa o otváranie škôl a vyučovanie v nich v rodnom jazyku a sama zostavovala učebnice. V roku 1906 napísala rad článkov, v ktorých odmietala násilnú rusifikáciu a žiadala otvorenie škôl pre bieloruské deti s materinským vyučovacím jazykom. Najsystematickejšie vyložila svoje názory v článku »Ako sa máme učiť«, publikovanom (r. 1906) v prvom čísle časopisu »Naša niva«, ktorý bol v rokoch 1906—1915 orgánom Bieloruskej socialistickej spoločnosti. V tomto článku písala, že len čo sa budú na Bielorusi zriaďovať nové ľudové

školy, treba v nich učiť deti bielorusky, tak, ako hovoria doma s rodičmi.

Tým sa podľa Paškevičovej deti naučia lepšie čítať a lepšie poznajú druhé slovan-ské jazyky — ruský a poľský. Paškevičová požadovala učiť mládež láske k materinskému jazyku, k národnej kultúre a jazyk chápala ako formu národnej kultúry. Rovnako ako Ušinskij považovala jazyk za najlepší výraz národnej svojbytnosti a dôsledne žiadala, aby základom vyučovania bieloruských detí bol bieloruský jazyk. Bojujúc za nutnosť vyučovania v materinskom jazyku, urobila Paškevičová záslužnú prácu pri príprave knížiek pre deti. V roku 1906 preložila z ukrajinčiny knihu »Darček pre malé deti«. V knihe, ktorá bola prvou knihou pre deti v bieloruskom jazyku, je sedem neveľkých poviedok, niekoľko hádaniek, poriekadiel a prísloví. Poviedky svojím obsahom mali za cieľ vypestovať v deťoch pocit spravodlivosti, lásku k človeku práce a naučiť ich vážiť si ozajstné priateľstvo.

Jednou z veľkých prekážok rozširovania bieloruského jazyka v školách bol nedostatok učebníc v bieloruštine. Preto v roku 1906 Paškevičová vydala v Petrohrade šlabikár v bieloruskom jazyku »Prvá čítanka pre deti Bielorusov«. V tomto šlabikári boli originálne texty napísané v bieloruštine špeciálne pre túto učebnicu. Kniha je rozdelená na dve časti; prvá napísaná väčšími písmenami opisuje, ako prebieha týždeň v jednoduchej roľníckej rodine, v druhej časti, vytlačenej menšími písmenami, ide o opis prírody. V šlabikári sú poviedky, básne, črty, ľudové rozprávky, pesničky, príslovia, porekadlá, ale aj vlastné básne i ľudové rozprávky spracované Paškevičovou. Autorka sa snažila naučiť deti správne bielorusky a súčasne u nich vypestovať lásku k prírode a k ľudu. Všetky texty v knihe sú napísané jasným, pre deti zrozumiteľným jazykom. Nad každým slovom vyznačila Paškevičová prízvuk, aby sa deti súčasne naučili správne hovoriť i písať. Šlabikár je koncipovaný tak, aby sa v deťoch pestovali pocity spravodlivosti a súdržstva, lásky k práci, skromnosti, aby si deti vážili názory star-

ších, aby žili vo vzájomnom priateľstve a pomáhali si.

Nielen pri koncipovaní šlabikára, ale aj v iných pedagogických dielach sa prejavovala Paškevičová ako talentovaná spisovateľka, ktorá považovala literatúru za jeden z najvýznamnejších prostriedkov pri výchove dorastajúcich pokolení. Dobre chápala, že bez pútavej detskej knihy nie je možné vychovávať uvedomelého bojovníka za šťastnú budúcnosť pracujúceho ľudu. V jej umeleckých dielach o deťoch a pre deti sa prejavuje ako hlavný motív hlboká láska k nim. Pred deťmi otvára krásu prírody, snaží sa pomôcť im pochopiť prírodné javy, rozvíjať u nich estetický vkus. Paškevičová vyslovila rad cenných myšlienok o výchove charakteru detí, o formovaní osobnosti človeka, o vzájomných vzťahoch medzi dospelými, rodičmi a deťmi. Neraz zdôrazňovala, že črty charakteru sa vytvárajú podmienkami, v ktorých dieťa žije, spôsobom života v rodine, ktorý každodenne ovplyvňuje správanie detí. V mravnej výchove detí považovala za rozhodujúcu úlohu príklad dospelých. Neraz vyjadrila myšlienku, že vzťahy medzi dospelými, rodičmi a deťmi treba rozvíjať na základe vzájomnej úcty, lásky a rozumnej náročnosti. Za charakteristickú črtu metodiky mravnej výchovy považovala nepoučovať deti, nenariaďovať, nemoralizovať, ale vplývať na city.

V priebehu pobytu v emigrácii Paškevičová v rokoch 1906—1911 navštívila niekoľkokrát ilegálne Rusko a zdržiavala sa vo Vilne a Petrohrade, kde sa stretávala s predstaviteľmi bieloruskej kultúry. Osobitne intenzívnou kultúrnoosvetovou a pedagogickou činnosťou sa zapodievala Paškevičová od roku 1911, keď sa definitívne vrátila do Ruska. Začala organizovať nelegálne školy v bieloruskom jazyku, učila v nich a riadila ich. Ako dôsledná internacionalistka bojovala proti rusifikačnému úsiliu cárskych úradov aj tým, že rovnako pomáhala organizovať nelegálne školy s poľským a litovským vyučovacím jazykom. Podobne aj v osvetovom pôsobení v národnostne zmiešanej oblasti viedla neustály boj proti všetkým prejavom nacio-

nalizmu a šovinizmu. V roku 1914 začala Paškevičová vydávať v Minsku pokrokový časopis pre bieloruskú mládež a deti, mesačník »Lúčik« (Lučinka). Bol to prvý časopis pre mládež v bieloruštine. Paškevičová sa v ňom prihovárala mladému pokoleniu, aby milovalo a vážilo si ľudí práce, aby dávalo svoje sily a znalosti tým, ktorí vytvárajú materiálne hodnoty. Keď vypukla prvá svetová vojna, cárske úrady po vyjdení šiesteho čísla zakázali ďalšie vychádzanie »Lúčika«.

Paškevičová po výbuchu vojnového požiaru žila určitý čas v Minsku, pomáhala organizovať pomoc utečencom a vytvorila v meste detský útulok. Po zatvorení útulku sa vrátila do Vilna, kde sa aktívne zúčastňovala na revolučnom hnutí a organizovala robotnícky klub, ktorý sa stal miestom spojenia revolučných síl Bieloruska a Litvy. Ako zdravotná sestra pracovala vo frontovej nemocnici, kde rozvíjala agitačnú prácu medzi vojakmi odchádzajúcimi na front. Napriek sťaženým vojnovým podmienkam neprestala sa usilovať o budovanie bieloruských škôl. Keď bola ruská armáda pod veľkým tlakom nemeckých vojsk nútená ustúpiť z Vilna, Paškevičová založila v novembri 1915 vo Vilne prvú verejnú bieloruskú školu bez toho, že by žiadala o povolenie nemeckých okupantov. Pre organizovanie bieloruského školstva získala »Bieloruský pomocný komitét pre obete vojny«, pri ktorom zriadili osobitnú školskú komisiu. Za krátke obdobie otvorili vo Vilne šesť bieloruských ľudových škôl a vzhľadom na nedostatok učiteľov aj krátkodobé učiteľské kurzy. V týchto kurzoch prednášala Paškevičová pedagogiku, hygienu a ďalšie disciplíny. Postupne sa rozšírila starostlivosť Paškevičovej a jej spolupracovníkov aj na dedinské školy. Rozvoj bieloruských škôl sledovali nemecké okupačné úrady s nevraživosťou, kládli prekážky ich vzniku, alebo ich zatvárali.

A. S. Paškevičová zomrela v plnom rozkvetе tvorivých síl ako štyridsaťročná v noci zo 4. na 5. februára 1916 na týfus; jej telesné pozostatky uložili na cintoríne v dedine Nový Dvor.

Pedagogické názory Paškevičovej sú bohaté a rozmanité. V jej pedagogickom diele sa plne prejavujú princípy pracovnej, mravnej a estetickej výchovy. Jej literárna tvorba určená deťom, najmä rozprávky, sú preniknuté hlbokým vlastenectvom, zalo-

ženým na veľkej láske k človeku práce, na hlbkej úcte k druhým národom.

Alojzia Stepanovna Paškevičová bude vždy patriť k najväčším osobnostiam v histórii bieloruskej kultúry.

Jaroslav Červinka

Literatura

Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры у двух тамах, Мінск 1969

Хрестоматія по истории педагогики, Минск 1971

Нарысы гісторыі народнай асветы і педагогічнай думкі у Беларусі, Мінск 1968

ROZVOJ DEJÍN PEDAGOGIKY NA SLOVENSKU PO OSLOBODENÍ ROKU 1945

V tomto príspevku sa zameriam na niektoré problémy, aby som zoznámil čitateľov Pedagogiky s tým, čo sa urobilo v tejto významnej oblasti socialistickej pedagogiky za uplynulých tridsať rokov a aké sú perspektívy jej ďalšieho rozvoja.

Najprv sa nám natíska otázka, aké dedičstvo nám ostalo na Slovensku po oslobodení roku 1945 v oblasti pedagogiky vôbec. Z buržoáznej ČSR a klérofašistického Slovenského štátu to bolo ozaj veľmi málo a čo bolo, to boli diela písané z pozícií idealistického chápania a vysvetľovania pedagogických javov. V našej pedagogike sme v tomto čase nemali marxistické diela a až po druhej svetovej vojne v roku 1945 sme sa dočkali takejto práce. Bola to kniha dr. O. Pavlíka »Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky«, z ktorej sa slovenskí a českí učitelia zoznamovali so základmi socialistickej pedagogiky a s učením marxizmu-leninizmu. Uvedený spis bol nielen prvým marxistickým pedagogickým dielom v Československu, ale aj významným prínosom nášho pedagóga do histórie pedagogiky. K prehĺbeniu poznatkov o sovietskom školstve a pedagogike prispela aj ďalšia kniha od tohto autora »Vysoké školy v Sovietskom zväze« (1947).

Už pred februárovým víťazstvom roku 1948 bola nielen na Slovensku, ale aj v českých krajinách priaznivá situácia v poznávaní a propagácii sovietskej peda-

gogiky. Tento stav sa ešte zlepšil po februári 1948, keď sa začala sovietska pedagogická literatúra prekladať do slovenčiny a češtiny v masovom meradle a systematicky ju študovali tisíce našich učiteľov. Pri vydávaní sovietskej pedagogickej literatúry v slovenčine malo významnú úlohu na Slovensku Štátne pedagogické nakladateľstvo v Bratislave, ktoré najmä v 50. rokoch vydalo desiatky titulov, z ktorých sa naši učitelia zoznamovali so socialistickou pedagogikou. Vo veľkých nákladoch vychádzali učebnice pedagogiky od Kairova, Gončarova, Jesipova, Ogorodnikova, Šimbirjeva, dejiny pedagogiky od Medynského, Krasnovského monografia o Komenskom a diela klasikov sovietskej pedagogiky: N. K. Krupskej a A. S. Makarenku. Vyšli aj desiatky psychologických diel, z ktorých si naši učitelia osvojovali základy marxistickej psychológie. Vychádzala didaktická a metodická literatúra. Pomoc sovietskej pedagogiky našej pedagogike bola veľká a potrebná. Bez nej si nevieme predstaviť prestavbu starej buržoáznej školy a pedagogiky na školu a pedagogiku socialistickú.

Historické zásluhy sovietskej pedagogiky pri pomoci našej pedagogike nespočívajú len vo vydávaní prekladov významných diel popredných sovietskych autorov, ale aj v inšpirácii, ktorou sa podnietila originálna tvorba našich pedagógov. Po

februári 1948 postupne vychádzali diela našich autorov vytvorené na marxistickoleninskom metodologickom základe, ktoré vysvetľovali rozličné problémy socialistickej školy a pedagogiky v našich československých podmienkach.

Za tridsať slobodných rokov nastal na Slovensku, najmä však po februárovom víťazstve nášho pracujúceho ľudu roku 1948, nevídaný rozvoj jednotlivých pedagogických disciplín.

Mojou úlohou je hovoriť o rozvoji dejín pedagogiky na Slovensku v posledných troch desaťročiach. Budem sa držať tejto témy.

Významné úspechy sa dosiahli pri vydávaní prameňov k dejinám pedagogiky, a to najmä základných diel klasikov pedagogiky. V štyroch zväzkoch vyšli vybrané spisy J. A. Komenského a osobitne »Orbis sensualium pictus« (1958). Takto sa mohli naši učitelia a kandidáti učiteľstva zoznámiť s hlavnými pedagogickými dielami učiteľa národov. Vydali sme Rousseauovho »Emila«, vybrané pedagogické spisy J. H. Pestalozziho, R. Owena, K. Marxa a F. Engelsa, V. I. Lenina, L. N. Tolstého, N. K. Krupskej, A. S. Makarenka a iné. Tieto knihy sú vyhľadávané a čítané aj v súčasnej dobe, a to nielen na Slovensku, ale aj v ČSR.

Určitý pokrok v porovnaní s minulosťou sa dosiahol aj pri vydávaní prameňov k dejinám slovenského školstva a pedagogiky. V edícii »Zo slovenskej pedagogickej minulosti« vyšlo v 50. a 60. rokoch niekoľko pozoruhodných diel, ako napr. Goláňov výber »Ako sa kedysi na Slovensku učilo«, Čečetkov výber z diela S. Tešedíka a S. Hruškoviča, Bakošov výber »Štúrovi a slovenská škola v prvej polovici 19. storočia« a i. Diela z tejto edície patria k základným prácam pre poznanie našej pedagogickej minulosti. Sú nielen zdrojom poučenia, ale vychovávajú kandidátov učiteľstva a mladých učiteľov k národnej hrdosti a k vlastenectvu, k láske k učiteľskému povolaniu i k nášmu ľudu.

Osobitnú kapitolu v rozvoji dejín pedagogiky na Slovensku, najmä za uplynulých dvadsať rokov, tvoria pôvodné monogra-

fie: 1. o významných osobnostiach: o našich popredných pedagógoch a vlastenckých učiteľoch, 2. o dejinách školstva, 3. o dejinách učiteľstva a 4. z kmeniológie.

Pokiaľ ide o práce o významných pedagógoch, treba spomenúť aspoň priekopnícke diela V. Ružičku o E. Ladiverovi, mladšom slovenskom pedagógovi (1946), J. Čečetku o Vavrincovi Benediktovi z Nedožier (1955), o Samuelovi Tešedíkovi (1952), objavnú monografiu L. Bakoša o L. Štúrovi (1957), knihy J. Máteja o J. Kvačalovi (1962), V. Dočkalovej o P. Jilemnickom (1963), Blúhovej a Kráľovej o Fraňovi Kráľovi (1961) a i.

Z týchto diel sa patrí osobitne vyzdvihnúť spis nášho vynikajúceho marxistického pedagóga, nedávno predčasne zosnulého prof. dr. L. Bakoša »Ľudovít Štúr ako vychovávateľ a bojovník za slovenskú školu« (1957). Autor predstavil v tomto diele L. Štúra učiteľom a kandidátom učiteľstva ako nášho významného pedagóga a vychovávateľa, ktorý mal ďalekosiahly vplyv nielen na svojich priamych žiakov, ale i na celú generáciu slovenskej mládeže nielen v 30. a 40. rokoch 19. storočia, ako aj v jeho druhej polovici a v našom storočí. Toto Bakošovo dielo patrí k základným dielam našej socialistickej pedagogiky. Je nielen bohatým zdrojom poučenia, ale aj podnetom pre prácu našich učiteľov a pedagógov.

Z monografií o dejinách školstva na Slovensku treba uviesť aspoň niektoré. Peter Vajcik vydal knihu »Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v 16. storočí« (1955), v ktorej spracoval najstaršie známe dokumenty u nás vôbec a ukázal, aká bola organizácia, obsah, vyučovacie a výchovné metódy v našich mestských školách v uvedenom období.

Zásluhou nedávno zosnulého Vladislava Ružičku vyšla roku 1971 »Gymnaziológia« od J. Rezika a S. Matthaedesa. Z latinčiny do slovenčiny ju preložil a historicko-kritické poznámky napísal jej editor. Naša pedagogická, ale aj širšia verejnosť kultúrnych pracovníkov prijala vydanie tohto diela, ktoré obsahuje dejiny slovenských evanjelických partikulárnych škôl zo 16.,

17. a začiatku 18. storočia, s veľkým porozumením a vďakou, a to i preto, lebo poskytuje presvedčivé svedectvo o tom, že Slovensko patrilo v období neskorého feudalizmu k tým európskym krajinám, kde sa venovala veľká pozornosť rozvoju školstva a vzdelanosti.

Na toto vzácne dielo, ktoré obohacuje poznanie našej pokrokovej pedagogickej minulosti, nadväzuje spis V. Ružičku z r. 1974 »Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu [po 70. roky 18. storočia]«. Aj týmto dielom sa potvrdila správnosť hypotézy, že Slovensko bolo v minulosti vyspelou kultúrnou krajinou. O jeho kultúrnej úrovni vydávajú svedectvo i početné známe školy a učitelia, ktorí v nich pôsobili. Títo študovali zväčša v zahraničných univerzitách a podliehali filozofickému a pedagogickému vplyvu tamojších významných osobností. Takto prinašali na Slovensko nové myšlienkové prúdy a nielen ako eklektici, ale i ako tvoriví pedagógovia sa usilovali zlepšovať, čo považovali za potrebné, a prispôbiť nové domácim podmienkam. Toto Ružičkovo dielo považujeme za trvalý prínos do dejín nášho školstva a pedagogiky.

V. Ružička napísal aj »Dejiny slovenského šlabikára« (1966), priekopnícke dielo, v ktorom sleduje v celoeurópskom rámci obsahový, metodický a formálny vývin slovenského šlabikára.

V 60. rokoch, v ktorých sme si pripomínali u nás sté výročie zakladania slovenských stredných škôl — tzv. matičných gymnázií, ktoré zohrali v dejinách nášho školstva a pedagogiky progresívnu úlohu, vyšlo niekoľko monografií o dejinách týchto škôl: o revúckom gymnázii (1862 až 1874) písali Tomáš Srogoň a kol. (1965), Ján Gallo (1969); o martinskom gymnázii (1867—1875) písal Jozef Mátej a o gymnázii v Kláštore pod Znievom (1869 až 1874) Miloš Štilla.

Za posledných dvadsaťpäť rokov vyšlo na Slovensku niekoľko monografií, ktoré sa venujú najnovším dejinám nášho školstva. Obdobiu fašistickej neslobody u nás venoval svoj spis Jozef Mátej a nazval ho »Školská výchova za tzv. slovenského štá-

tu« [1958]. V ňom odhaľuje reakčnosť klérofašistickej školy a výchovy, skúma a kriticky hodnotí dualistický školský systém, obsah výchovy a vzdelania, ako aj výchovnú prácu učiteľov. Na základe výskumu bohatého pramenného materiálu dokázal, že škola a výchova v tomto období slúžila záujmom ľudáckej reakčnej buržoázie a školská mládež sa vychovávala v duchu vládnucej ideológie, v nenávisti voči pokroku, demokracii, bratskému českému národu a Slovanstvu, v nenávisti voči ZSSR a komunizmu vôbec.

Vývinu nášho školstva a pedagogiky po oslobodení roku 1945 sa venuje niekoľko historicko-pedagogických prác, resp. väčších zborníkov. Na prvom mieste treba uviesť záslužné práce Jána Kotoča »Päť rokov štátnej školy« (1950), ktorú napísal sám, a dielo »Slovenské školstvo po oslobodení« (1970), ktoré pripravil s kolektívom spoluautorov. Najmä v poslednom diele je verne zachytený zložitý povojnový vývin nášho školstva a pedagogiky.

Z monografických prác o dejinách učiteľstva, ktoré vyšli u nás za posledných tridsať rokov, zmienime sa aspoň v krátkosti o dielach Jozefa Máteja »Slovenské učiteľstvo v boji proti fašizmu 1939—1945« (1960) a »Učitelia v protifašistickom odboji a SNP« (1974). Obe knihy sa zaoberajú históriou nášho učiteľstva v čase našej národnej, politickej a sociálnej neslobody — v rokoch 1939—1945. Ak v prvom diele autor venoval väčšiu pozornosť mŕtvym ako živým učiteľom, významným protifašistickým bojovníkom, v druhom spise sa usiluje podať čo najkompletnejší obraz o učiteľoch z celého Slovenska, ktorí po boku robotníckej triedy a nášho roľníctva pod vedením ilegálnej Komunistickej strany nielen v školách, ale i mimo nich, v ilegálnej protifašistickej činnosti a potom najmä aktívnou účasťou v Slovenskom národnom povstaní roku 1944 preukázali svoje pravé politické zmýšľanie a vyspelosť, svoju spáťosť s naším ľudom, svoju nenávisť k fašistickým okupantom a ich domácim kolaborantom. Tieto diela majú nielen historicko-pedagogický, ale aj ďalekosiahly politický význam, a to najmä

pri výchove našich mladých učiteľov a kandidátov učiteľstva k národnej hrdosti, k socialistickému vlastenectvu a proletárskemu internacionalizmu, k láske k nášmu ľudu, jeho robotníckej triede, KSČ, k láske k nášmu osloboditeľovi, priateľovi a spojencovi — Sovietskemu zväzu, ako aj pri výchove k triednej nenávisti voči vykorisťovateľom a fašizmu.

V posledných rokoch sa dosiahli na Slovensku významné úspechy aj v komeniológii. Viacerí slovenskí historici pedagogiky nadviazali na tradíciu, ktorú založil náš veľký komeniológ svetového mena Ján Kvačala. Za značný úspech popri vydávaní spisov J. A. Komenského v slovenčine — za čo vďačíme veľkou mierou nášmu nezabudnuteľnému L. Bakošovi — považujeme publikovanie základných komeniologických monografií. Tu získal nesmrteľnú zásluhu náš veľký komeniológ František Karšai, ktorý predčasne v júli 1975 opustil naše rady. Jeho práce »Stúpenci J. A. Komenského v politických a školských dejinách Prešova« (1965) a najmä »Jan Amos Komenský a Slovensko« (1970) sú skutočne priekopníckymi nielen v československej, ale aj svetovej komeniológii. Ani jeden bádateľ v československej komeniológii sa nezaobíde bez týchto vynikajúcich diel.

Popri týchto spisoch treba spomenúť aj ďalšie významné komeniologické dielo, a to spis Andreja Čumu »Jan Amos Komenskij i ruskaja škola (do 70 godov 18. veka)« (1970), v ktorom sa náš popredný marxistický historik pedagogiky a komeniológ venuje štúdiu vplyvu tohto veľkého pedagóga na ruskú školu do 70. rokov 18. storočia.

Pre rozvoj komeniologického bádania na Slovensku majú okrem iného význam aj zborníky, ktoré vznikli z komeniologických vedeckých konferencií v Prešove r. 1970 a 1972 a obsahujú príspevky od našich, českých, resp. aj zahraničných autorov. Prvý sa volá »Ján Amos Komenský a Slovensko« (1971) a druhý »Demokratizmus v diele Jana Amosa Komenského« (1974).

V posledných rokoch vyšli na Slovensku aj učebnice dejín pedagogiky a vysoko-

školské učebné texty (skriptá). V roku 1971 vyšli v trefom slovenskom vydaní »Dejiny pedagogiky« od Josefa Váňu a kol., v roku 1970 vysokoškolské skriptá Jozefa Máteja »Kapitoly z dejín slovenského školstva a pedagogiky (19. a 20. storočie)«, v roku 1972 v druhom prepracovanom vydaní, v roku 1971 »Vybrané kapitoly z dejín školstva a pedagogiky na Slovensku« od Petra Vajcika, Jozefa Schuberta a Jozefa Máteja.

Pre dejiny nášho školstva a pedagogiky majú značný význam aj zborníky, ktoré vychádzajú k jubileám vysokých škôl (napr. k 50. výročiu vzniku Univerzity Komenského v Bratislave, k 15. výročiu vzniku Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach atď.), prípadne k výročiam založenia stredných škôl (napr. gymnázia v Martine, v Lučenci, v Trstenej atď., učiteľského ústavu v Modre, v Leviciach a i.). Tieto zborníky či pamätnice prinášajú veľa zaujímavého a nového pre poznanie našej školsko-pedagogickej histórie.

Podobne by sme mohli hovoriť aj o zborníkoch, ktoré vydávajú katedry pedagogiky vysokých škôl. Pekné výsledky dosiahli napr. na FF UPJŠ v Prešove, na FF UK v Bratislave, na PF UK v Trnave, na PF v Banskej Bystrici a inde; v týchto zborníkoch sú publikované zaujímavé štúdie z dejín školstva a pedagogiky na Slovensku.

Pri rozvoji dejín pedagogiky na Slovensku za uplynulých tridsať rokov zohral pozitívnu úlohu aj jediný slovenský teoretický pedagogický časopis Jednotná škola. Len v rokoch 1970—1975 sme v tomto časopise uverejnili 59 štúdií z dejín školstva a pedagogiky (1970 — 10, 1971 — 14, 1972 — 13, 1973 — 7, 1974 — 9, 1975 — 6). Ak jedna štúdia má rozsah približne 20 strojom písaných strán, to znamená, že za uvedené obdobie sa uverejnilo v jednotnej škole vyše tisíc strojom písaných strán príspevkov z histórie pedagogiky! Keby sme to dali do jedného zväzku, bola by to kniha v rozsahu okolo 50 AHI

Aspoň krátko sa zmienim ešte o dielach z dejín školstva a pedagogiky, ktoré sú v tlači a vyjdú v rokoch 1975—1978.

Sú to monografie Gustáva Pavloviča »K histórii čs. socialistickej školy«, Viery Žbirkovej o Jurajovi Hroncovi ako pedagógovi, Tomáša Srogoňa o Samuelovi Ormisovi, T. Srogoňa a kol. »Dejiny pedagogiky« (vysokoškolská učebnica), Jána Galu o starších dejinách stredných škôl v Gemeri, Pavla Križku »Kremnické školstvo« a Jozefa Máteja »Portréty slovenských pedagógov a vlasteneckých učiteľov«, »Škola, výchova a učiteľstvo v klérofašistickej Slovenskej republike« a kolektívne dielo od tohto a ďalších autorov »Dejiny českej a slovenskej pedagogiky«.

Spomenieme tiež, že náš autorský kolektív rieši v rezortnom pláne výskumnú úlohu »Vývin školstva a pedagogiky na Slovensku po roku 1945«, ktorá sa skladá z 11 čiastkových úloh a bude hotová roku 1976.

Ďalší úspešný rozvoj dejín pedagogiky na Slovensku je podmienený kádrovou situáciou. Pomerne úspešné zastúpenie historikov pedagogiky v radoch socialistickej pedagogiky u nás sa narušilo odchodom viacerých starších pracovníkov do dôchodku, ako aj náhlou smrťou troch vynikajúcich vedcov — historikov pedagogiky: Vladislava Ružičku, Ľudovíta Bakoša a Františka Karšaia. Poslední dvaja — Ľ. Bakoš a F. Karšai — odišli z našich radov príliš zavčasu, v najtvorivejšom veku, čo je pre našu socialistickú pedagogiku a osobitne pre históriu pedagogiky veľká strata.

Aká je súčasná kádrová situácia v dejinách pedagogiky na Slovensku? Môžeme povedať, že je nie najlepšia. Vedecky pracujú v tejto disciplíne dvaja profesori, traja docenti a niekoľkí odborní asistenti. S vedeckou hodnosťou CSc. so zameraním na dejiny pedagogiky máme päť pracovníkov. Ako mi je známe, v dejinách pedagogiky školíme na Slovensku štyroch externých vedeckých aspirantov. Žiaľ, nemáme

ani jedného interného vedeckého aspiranta, ktorý by sa orientoval na históriu pedagogiky.

Ak chceme úspešne vedecky pracovať v dejinách pedagogiky ďalej, treba sa nám orientovať na mladých ľudí a pripravovať ich na náročnú a zodpovednú prácu v tejto vedeckej oblasti. Treba nám priberať mladých, nadaných a usilovných ľudí do internej a externej aspirantúry. Musíme myslieť aj na náš dorast, na našich pokračovateľov, aby sme zachovali kontinuitu medzi staršími a mladšími vedeckými pracovníkmi.

Záverom by sa žiadalo načrtnúť aj perspektívu ďalšieho rozvoja dejín pedagogiky na Slovensku. Myslím si, že ostávajú v platnosti tie úlohy, ktoré sme si určili v rokoch 1968 a 1973, ako boli aj uverejnené v našich pedagogických časopisoch: v *Pedagogike*, roč. XIX, č. 2, a v *Jednotnej škole*, roč. XXVI, č. 1. Pôjde o to, aby ich mal kto plniť, aby sme prispievali novými prácami do dejín pedagogiky, a tak obohacovali našu socialistickú pedagogiku.

Z toho, čo je uvedené, vyplýva, že sa dosiahla na Slovensku za uplynulých 30 rokov celkovo úspešná bilancia vo vedeckom výskume a publikačnej činnosti v dejinách pedagogiky. Iste sa nepodarilo našim historikom pedagogiky vždy urobiť všetko tak, ako by si boli želali. V ich práci sú aj slabšie miesta a ešte hodne nedostatkov. Je čo zlepšovať v budúcnosti. Ostáva však neodškriepiteľnou skutočnosťou, že za tridsať slobodných rokov v novom Československu dosiahla naša marxistická pedagogika a v jej rámci aj dejiny pedagogiky úspechy. Bolo to možné vďaka víťazstvu socializmu v našej republike, čím sa vytvoril aj nebyválny možnosť pre rozvoj vedeckej práce.

Jozef Mátej

ZPRÁVA O VÝSLEDKŮCH PRÁCE NA 2. HLAVNÍM ÚKOLU RESORTNÍHO PLÁNU MŠ ČSR NA LÉTA 1971—1975 NA ÚSEKU PŘEDŠKOLNÍ VÝCHOVY

V Československu probíhá několik let intenzivní práce na modernizaci socialistického školství podle potřeb naší společnosti. Na základě úkolů vytyčených XIV. sjezdem KSČ a zasedáními ÚV KSČ, i z hlediska celkové situace na úseku škol I. cyklu se rozpracovává nové pojetí zejména nižšího stupně základní školy. Z toho vyplývá též logický požadavek změny koncepce předškolní výchovy, a to především v její institucionální podobě, na mateřských školách.

Propracování nové koncepce předškolní výchovy sledovalo maximální efektivnost, obsahovou návaznost a organickou přetvářenost mateřské školy základní škole. Řešení tohoto závažného úkolu musí směřovat k tomu, aby v celém předškolním období byla optimálně a harmonicky rozvíjena dětská osobnost, aby bylo dosaženo souladného působení výchovy veřejné a rodinné a aby bylo záměrně využito všech možností přípravy dítěte na školu. Proto ministerstvo školství ČSR zařadilo do svého resortního plánu výzkumu pro léta 1971 až 1975 jako jeden z úkolů také úkol č. 2 — Pojetí obsahu a metod výchovy a vzdělávání dětí předškolního věku zejména v mateřských školách. Hlavním pracovním úkolem, kterému bylo uložena odpovědnost za vyřešení tohoto úkolu, je Výzkumný ústav pedagogický v Praze.

Cíl nové koncepce, k němuž směřovala veškerá práce na 2. hlavním úkolu resortního plánu, byl stanoven takto: prohloubit ideově politické zaměření celé předškolní výchovy jako významného ideologického prostředku, který je uvědoměle využíván ve prospěch rozvoje socialistické společnosti a jejích zájmů při výchově mladé generace;

zdůraznit ucelený charakter předškolní výchovy, a to jak v návaznosti jeslí, mateřské školy a základní školy, tak v návaznosti mezi jeslemi či mateřskou školou a rodinou i dalšími výchovnými činiteli; tak bude možno dobu-

dovat pevný jednotný a návazný systém pedagogického působení na dítě už od jeho nejútlejšího věku;

zdokonalit kvalitu práce, především metodickou úroveň, a propracovat institucionální výchovu tak, aby lépe plnila svou společenskou funkci, dokonaleji odpovídala rostoucím možnostem dítěte, lépe je připravila pro vstup do školy a položila základy pro jeho pozdější úspěšné začlenění do života v naší společnosti. Práce na nové koncepci vycházela z těchto kritérií:

Společenská závažnost tohoto oboru. Odpovídá především duchu příslušných materiálů XIV. sjezdu KSČ a dalších zasedání ÚV KSČ a ústředních orgánů. Při vytváření nové koncepce předškolní výchovy se pohotově reagovalo na základní stranické materiály k otázkám výchovy a školství.

Poslání a úkoly předškolní výchovy. Zásadním právním podkladem funkce a rozsahu předškolní výchovy naší společnosti je školský zákon. Příslušné pasáže školského zákona z 15. 12. 1960 stanoví poslání a úkoly institucionální předškolní výchovy v socialistické společnosti: »V souladu s cíli vyspělé socialistické společnosti dostává se dětem od nejranějšího věku do šesti let výchovy a přiměřené přípravy k základnímu vzdělání.«

Zásady a perspektivy rozvoje naší všeobecně vzdělávací školy, zejména jejího počátečního stupně. Jde především o novou koncepci obsahu a metod práce nižšího stupně ZDŠ. Současně jde i o modernizaci ve všech vyučovacích předmětech a v souvislosti s tím i o změny v celém učebním plánu. Těžiště změn v práci nižšího stupně ZDŠ bude však v metodické oblasti. Základním požadavkem bude zvýraznění aktivity a samostatnosti žáka.

Koncepce předškolní výchovy neusiluje o pouhou mechanickou návaznost mezi předškolní výchovou a nižším stupněm ZDŠ,

ale o jejich vnitřní strukturální propojování, jehož účelem je zvýšení efektivity práce ZDŠ, dosahované racionálním využitím možností a výsledků předškolní výchovy. Návaznost předškolní výchovy a ZDŠ v pojetí jejího čtyřletého nižšího stupně neznamena však přesunutí obsahu a metod práce 1. třídy do mateřské školy, tím méně pak jakékoliv organizační úpravy.

Zásada jednotnosti systému celé předškolní výchovy, tj. kontinuity a návaznosti výchovné práce uvnitř předškolního období. V Československu byly jako v druhé zemi socialistického tábora (po SSSR) vypracovány zásady jednotného systému předškolní výchovy dětí. Na tomto principu byl též zpracován jednotný normativní a metodický materiál, který dosud tvoří základ výchovné práce všech mateřských škol a značné části jeslí (Program výchovné práce v jeslích a mateřských školách, Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských školách, Praha, SPN 1967). Jednotný systém předškolní výchovy se ve svých zásadách osvědčil a ukázalo se, že odpovídá potřebám i možnostem výchovy dětí v socialistické společnosti. Proto jej i nové koncepce dále posiluje a prohlubuje.

Potřeby dítěte a možnosti předškolní výchovy. Je tu nutno vycházet především z životních podmínek předškolního dítěte v období rozvinuté socialistické společnosti, ale přihlížet i ke změnám, které se rýsují jako součást a důsledek vědeckotechnického rozvoje v našich zemích.

Nejnovější poznatky pedagogické vědy i příbuzných vědních oborů. Především s ohledem na perspektivy uplatnění dítěte v budoucí společnosti musí jeho formování v předškolním období odpovídat výsledkům moderní teorie na všech úsecích, a to jak obecných (pedagogických, psychologických, sociologických aj.), tak speciálních (teorie jednotlivých výchovných složek, výchovných prostředků, především teorie učení, teorie metod apod.). Zachování tohoto kritéria zajistí možnost vytvořit koncepci, která má perspektivní platnost.

Celkové výsledky práce, jejich ověřování a porovnání s plánovanými cíli.

Práce na řešení 2. hlavního úkolu přispěla k realizaci politiky KSČ dané XIV. sjezdem a ostatními materiály ÚV KSČ v oblasti komunistické předškolní výchovy i k dosažení dalších konkrétních cílů.

Materiály zpracované v rámci řešení 2. hlavního úkolu, především pak Prozatímní osnovy výchovné práce, přispěly k záměrnému a promyšlenému prohloubení ideově politického zaměření institucionální předškolní výchovy. Jednotlivé materiály, požadavky osnov, metodické poznámky, cíle vytyčené pro jednotlivé oblasti posilují základní charakter socialistické předškolní výchovy — ideovost a jednoznačné politické zaměření. Tento rys se jeví především na úseku mravní výchovy, kde učitelky pěstují podle nového pojetí charakterové vlastnosti, ale i postoje a přístupy dětí odpovídající principům komunistické výchovy.

Také dalšího cíle vytyčeného pro práci na nové koncepci — prohloubení uceleného charakteru předškolní výchovy — bylo dosaženo. Návaznost práce jeslí a mateřské školy se prohloubila v několika směrech. Podařilo se dosáhnout dalšího souladu v principech pro zpracování normativních a metodických materiálů pro jesle a pro mateřské školy. Od stavu v roce 1967, kdy byly poprvé propracovány společné normativní podklady, byl v materiálech zpracovávaných podle nové koncepce pro výchovu dětí v jeslích prohlouben pedagogický aspekt, který se stal důsledně vedoucím výchozím prvkem veškerých materiálů. V praxi se tento významný rys jeví v tom, že sestry při práci s dětmi v jeslích intenzivněji sledují výchovné záměry.

V horizontální kontinuitě práce s dítětem bylo dosaženo výrazných úspěchů. Spolupráce jeslí a mateřské školy s rodinou se značně prohloubila, byly prověřeny nové formy spolupráce a nové možnosti působení mateřské školy na rodinnou výchovu i u dětí nedocházejících do mateřské školy.

Cíle zdokonalit kvalitu práce předškol-

ních zařízení, zvýšit její metodickou úroveň a podstatně zlepšit přípravu dětí na školu bylo v podstatě rovněž dosaženo, i když právě tento úsek bude nejvíce vyžadovat další propracování a prohloubení přípravou dalších materiálů, především však systematickým vedením učitelů.

Hlavním společným výsledkem práce na 2. hlavním úkolu resortního plánu v hodnocené etapě bylo vypracování návrhů pokusných osnov výchovné práce. V roce 1973 byly vypracovány Pokusné osnovy pro mateřské školy (pro experiment u 5–6letých dětí), v roce 1974 Pokusné osnovy pro mateřské školy (pro experiment u 3–5letých dětí) a Systém výchovné práce v jeslích (pro experiment u 1–3letých dětí). Po ročním průzkumu na vybraných experimentálních mateřských školách (pro 5 až 6leté děti) byly osnovy na základě shromážděných výsledků z praxe, ale i na základě připomínek teoretických pracovníků dopracovány do podoby Proza-

tímních osnov pro výchovnou práci na všech předškolních zařízeních ČSSR (1975), schváleny výnosem MŠ ČSR ze dne 26. 5. 1975, čj. 13940/75 — 201 a od 1. 9. 1975 zavedeny na všech vícetřídních mateřských školách jako závazný materiál pro práci s 5–6letými dětmi; v upraveném překladu byly převzaty i pro mateřské školy SSR. Tím je splněn záměr ministerstva školství, aby školního roku 1975/1976 mohlo být využito k hlubší přípravě dětí v mateřských školách na novou koncepci základní školy, která má být zavedena do 1. třídy ve školním roce 1976/1977.

Celkově lze tedy konstatovat, že práce na 2. hlavním úkolu resortního plánu v období 1971–1975 přinesla výsledky, které odpovídají plánovaným cílům. Současně se i ukázalo, na kterých úsecích bude nutno pokračovat a které další úkoly bude nutno řešit.

Ludmila Bělinová

VĚDECKÁ KONFERENCE O SVĚTONÁZOROVÉ VÝCHOVĚ V MOSKVĚ

Ve dnech 27. až 29. listopadu 1975 se v Akademii pedagogických věd SSSR v Moskvě konala vědecká konference, na které byly projednávány otázky formování komunistického světového názoru žáků. Účastníci konference věnovali značnou pozornost pedagogickým základům formování tohoto názoru.

V dokumentech XXIV. sjezdu KSSS se zdůrazňuje, že bez vysoké úrovně kultury, vzdělanosti, společenského uvědomění, vnitřní vyspělosti lidí není komunismus možný, stejně jako není možný bez příslušné materiálně technické základny.

Formování vědeckého světového názoru na principech marxismu-leninismu, který je uceleným a harmonickým systémem filozofických, ekonomických a sociálně politických názorů, nabývá v podmínkách výstavby komunismu zvláštního významu.

Ve své mnohotvárné výchovně vzdělávací činnosti, směřující k formování komu-

nistického světového názoru mladé generace, je »škola povolána k tomu, aby žáky naučila dialekticko-materialistickému chápání přírody, společnosti a vědomí člověka, aby vychovala přesvědčení, že svět a zákonnosti jeho rozvoje jsou poznatelné, aby zajistila, že si žáci uvědomí aktivní úlohu lidí při přetváření přírody a společenského života, neměnné přednosti socialismu a komunismu proti kapitalistickému sociálně ekonomickému systému, aby zformovala přesvědčení v nutnost vítězství komunistického společenského řádu, odhodlání k boji za ideály komunistické strany, za její vnitřní a vnější politiku, umění a potřebu hájit své názory a přesvědčení, uskutečňování komunistických principů v praxi.

Sovětská škola musí vychovávat žáky v duchu nesmířitelného postoje k nevědeckému náboženskému světovému názoru a musí je připravovat na boj proti všem

projevům buržoazní ideologie a antikomunismu.«¹⁾

Rozvoj názorů a přesvědčení žáků je dlouhodobý a složitý proces: od prostých pozorování jevů v přírodě a ve společenském životě, odhalení jednoduchých hmotných příčin těchto jevů a vzájemné jejich podmíněnosti v nižších třídách k širokým zevšeobecněním světónázorového charakteru ve vyšších třídách.

Mimoškolní činnost žáků v pionýrské a komsomolské organizaci taktéž napomáhá formování jejich komunistických názorů a přesvědčení. Společensky užitečná práce ve školních dílnách, v závodech, v sovchozech a v kolchozech podstatně ovlivňuje životní názor žáků; účastní se při tvorbě materiálních hodnot potřebných společnosti a v pracovní činnosti získávají sociální zkušenost.

Jednota vyučování a mimoškolní činnosti je nutnou podmínkou formování světového názoru dětí a mládeže.

Pro formování vědeckého světového názoru má značný význam spojení systémů jednotlivých předmětů do společného světónázorového systému, což je důležitým vědeckometodologickým úkolem, neboť každý učební předmět má svůj systém hlavních pojmů světónázorového charakteru.

Komunistická stranickost a ideovost učitele-vychovatele, vědeckost jeho světového názoru, osvojení marxismu-leninismu, výborná znalost vyučování předmětu a jeho metodiky je důležitou podmínkou úspěchu v jeho práci při formování komunistického světového názoru mladé generace.

Značnou pozornost věnovala konference psychologickému výzkumu v oblasti formování vědeckého světového názoru, mimo jiné psychologickým zvláštnostem souvisejícím s věkovými a individuálními zvláštnostmi osobnosti. Získané poznatky slouží ke stanovení diferencovaného přístupu k žákům v procesu formování komunistického světového názoru.

Na konferenci bylo zdůrazněno,²⁾ že proces formování světového názoru má své těžkosti a rozpornosti. Nelze nebrat

v úvahu, že není vyloučen vliv některých negativních momentů na mládež, vyskytující se v různých jevech společenského života (maloměstské nálady, apolitičnost, amorálnost, nestálost a nedůslednost v názorech) a také elementů buržoazní morálky, cizomilných zálib, názorů a představ. Složitost činnosti v oblasti formování světového názoru dětí a mládeže je dána jejich psychologickými věkovými zvláštnostmi, rozšířením okruhu jejich vědeckých zájmů, zvýšením pozornosti k světónázorovým a etickým otázkám a současně nedostatečnou schopností žáků (vzhledem k jejich nedostatečným teoretickým znalostem a sociální zkušenosti) samostatně pochopit světónázorové problémy, pochopit a správně posoudit vznikající rozpory, zvýšené nároky na svoji úlohu ve společnosti, které se projevují v tomto věku, neschopností vytvořit si správný vztah mezi svými ideály a reálnými možnostmi apod. Sociálně pedagogické výzkumy ukazují na to, že se u části mládeže, která po skončení školy začala pracovat ve výrobě, projevuje nesoulad mezi jednostrannou přehnanou orientací na intelektuální a vysoce tvůrčí práci a mezi těmi reálnými formami a druhy činnosti, do které se na mnohých závodech, stavbách a v zemědělství chlapci a děvčata začleňují. Jde i o další otázku světónázorového charakteru. Jak ukazují pedagogické analýzy, osvojují si mnozí žáci základy vědecko-ateistických znalostí formálně, nejsou dostatečně připraveni aktivně obhajovat své ateistické názory a přesvědčení proti náboženské ideologii a morálce, často projevují indiferentní vztah k náboženství, nepokládají za nutné vystupovat proti náboženským názorům a předsudkům, které pronikají do dětského prostředí.

Nedostatečná světónázorová příprava, nedostatek zásadních ideově uměleckých kritérií při hodnocení literárních děl a umění, nedostatečné chápání skutečné

¹⁾ Prof. E. I. Monoszon, doktor pedagogických věd, APV SSSR.

²⁾ R. M. Rogova, Výzkumný ústav obecné pedagogiky, APN SSSR.

etické hodnoty umění vede k tomu, že se u části mládeže projevuje záliba v povrchní zábavě, ve vnější nápadné módnosti, v neukázněném chování pod rouškou osvobození se od společenských zvyklostí a v napodobování cizích tradic a způsobů života.

S poukazem na to, že formování světového názoru je ucelený, dialekticky se rozvíjející proces, upozorňuje se ve vědecké pedagogické literatuře (díla E. I. Monoszona, N. A. Menčinské) správně na to, že výzkumní pracovníci mají respektovat jednotu intelektuálních, citově volních a aktivně praktických faktorů při formování světového názoru žáků.

Do struktury světového názoru jako hlavní její složky patří filozofické, sociálněpolitické názory a přesvědčení jako vyšší syntéza základních a vnitřně převzatých světónáborových myšlenek, citových postojů, zkušeností a vztahů k reálné zkušenosti. Estetické a mravní ideály, které integrují systém hodnot významný pro osobnost, určují celkové zaměření života a činnosti člověka.

Formování názorů a přesvědčení, morálních a estetických ideálů osobnosti tvoří základní obsah procesu vytváření komunistického světového názoru žáků. Obsáhnost světového názoru, jeho vědeckost a ucelenost se projevuje především prostřednictvím systému vědeckomaterialistických názorů a přesvědčení v základních otázkách rozvoje přírody, společnosti, poznání života a činnosti člověka. Vzhledem k tomu, že formování názorů a přesvědčení nejintenzivněji probíhá v poznávací, pracovní a společenskopolitické činnosti, je důležité zaměřit budoucí pedagogické výzkumy procesu formování světového názoru žáků uvedenými hlavními směry.

Zvláštní význam v systému formování komunistického světového názoru žáků má studium teoretického Leninova odkazu mládeži.³⁾ Prvořadé v této oblasti je propaganda idejí marxismu-leninismu, nekompromisní boj s buržoazní a revizionistickou ideologií.

Zapojení žáků vyšších tříd do studia základních děl klasiků marxismu-leninismu

— podle V. I. Lenina systematické studium pravd marxismu — jejich bezprostřední účast v boji za uskutečnění komunistických ideálů je nutnou podmínkou formování komunistického světového názoru.

Důležitým zdrojem a prostředkem formování vědeckého světového názoru žáků, jejich ideově politické a morální výchovy je studium života, činnosti a děl V. I. Lenina, který vstřebal veškeré bohatství velikých revolučních objevů K. Marxe a B. Engelse, rozvíjel jejich myšlenky, byl velkým vědcem revoluce a revolucionářem ve vědě. Studium Leninových myšlenek je těsně spjato se studiem politiky KSSS jako leninismu v akci, dokumentů KSSS a dokumentů mezinárodního komunistického a dělnického hnutí.

Na konferenci byla v jednom referátu⁴⁾ podána kritika současných buržoazních teorií a praxe při formování světového názoru v kapitalistických státech.

Společným základem všech světónáborových stanovisek existujících v buržoazní společnosti jsou společensko-ekonomické vztahy, založené na soukromém vlastnictví a buržoazním právním řádu. Buržoazní ideologie, buržoazní světový názor a všechny jeho směry a teorie jsou povolány k tomu, aby obhajovaly buržoazní způsob života, jeho sociální a právní principy, etické normy, hodnotové orientace apod.

Obecnými a charakteristickými příznaky podstaty současných teoretických světónáborových koncepcí je jejich nevědeckost, reakčnost, nenávisť k marxistickoleninskému světovému názoru, idealismus, metafyzika, iracionalismus, agnosticismus, falešný optimismus, subjektivismus, individualismus atd.

Přední místo v ideově teoretických základech buržoazního světového názoru, ve filozofickém eklekticismu, na kterém staví buržoazní pedagogika, náleží tradičně náboženství, náboženským učením, přede-

³⁾ A. T. Kinkulkin, člen-korespondent APV SSSR.

⁴⁾ T. F. Jarkina, kandidátka pedagogických věd, Výzkumný ústav obecné pedagogiky APV SSSR.

vším katolické filosofii a její současné formě — neotomismu, který je v současné době nejvlivnějším směrem. Katolická filozofie si vždy dělala nároky na filozoficko-teoretické pochopení světa, na výklad podstaty života člověka, tj. na světonázorovou funkci, ve všech oblastech života lidí včetně výchovy. V náboženství hledá ideologickou obhajobu kapitalismu, zdůvodnění starého idealistického obrazu světa, koncepci člověka a jeho duševní hodnoty. V současné době se snaží »nově« mystifikovat reálné společenskopolitické problémy současnosti. Proto náboženství jako nejrozšířenější forma buržoazního vědomí tvoří základ formování idealistického světového názoru v buržoazní škole, představuje neoddělitelnou součást mravní orientace i v těch státech, kde je církev formálně odloučená od státu. O prohlubující se krizi buržoazní ideologie svědčí, že se v současných podmínkách náboženský vliv na mládež zesiluje.

Směry a prostředky formování idealistického světového názoru mládeže v kapitalistických státech jsou mnohotvárné. Je to rodina, škola, církev, veškerý propagandistický státní aparát buržoazní společnosti, »masová kultura« apod.

Mnohotvárná činnost mocného ideologického aparátu buržoazního státu je namířena na dezorientaci západní mládeže, na to, aby byla zbavena progresivních ideálů, na utlumení všech skutečně humanistických zájmů člověka, jeho tvůrčího myšlení, na vyvolání pocitu nejistoty, strachu, osamělosti, na odpoutání člověka od důležitých sociálních problémů současnosti a jeho zavlčení do světa individualistických vášní a zvrhlostí, vyvolaných úmyslným působením na obrazotvornost, city a emoce člověka.

Zvláštní úloha při formování idealistického buržoazního vědomí patří církvi, která vystupuje se základními požadavky na zachování etických hodnot západního světa. Teologové kážou, že pouze náboženství může umožňovat člověku správně se mravně orientovat ve složitých sociálních podmínkách současnosti.

Ona prý řeší závažné etické problémy,

například místo člověka v životě, jeho existenci, jeho vyšší cíle a význam, jeho svobodu, odpovědnost, poslání atd.

Náboženství představuje neoddělitelnou součást veškerého vzdělávacího procesu ve všech typech škol dokonce i v těch kapitalistických státech, kde je církev oficiálně odloučena od státu a školy od církve.

Na vyšším stupni vzdělávání a na prahu vstupu žáků do samostatného života se v buržoazní škole předních kapitalistických států vyučuje náboženství se zaměřením na světonázorové otázky. Cílem tohoto vyučování je vysvětlit v křesťanském duchu »úplný obraz světa« a »neotřesitelné základy života«. Toto vyučování nemá charakter systematického souboru přednášek z oboru teologie. Všechny pro mládež životně důležité a aktuální problémy se podávají formou diferencovaných komplexů — projektů vzájemně izolovaných a zahrnujících velký počet problémových otázek, které při jejich výkladu vyžadují použití filozofie, sociologie, antropologie, psychologie, etiky apod. Církev neponechává bez povšimnutí ani jeden problém, který je v současné době pro mládež aktuální.

Svoji reakčnost a konzervativnost při výkladu problémů náboženské ideologie se církev snaží zakrývat pseudovědeckými přístupy a abstraktně humanistickými myšlenkami. Církevní funkcionáři dokonce hovoří o »vědeckém charakteru« vyučování náboženství ve škole, o »vědeckých metodách« jakoby používaných současnou teologií apod. Ve skutečnosti církev stejně jako dříve snižuje význam vědy a dělá z ní »služku teologie«, interpretuje nové úspěchy vědy v duchu tradičních náboženských dogmat. Ve snaze rozšířit svůj vliv na mládež se církev v posledních letech modernizuje a zdokonaluje také své mimoškolní formy práce se žáky.

Obecnou tendencí zvláště v masových školách ve všech kapitalistických státech zůstává vyučování přírodovědným disciplinám v zjednodušené formě, která se vyznačuje neúplnými, náhodně vybranými problémovými komplexi, které nejsou spojeny integrujícími vědeckými teoriemi.

Ve skutečnosti se při posuzování obsahu jednotlivých předmětů přímo anebo nepřímo kritizují nebo »vyvracejí«⁵⁾ základní pravdy dialektického materialismu neobjektivním výkladem materiálu, nedbáním objevů a vědeckých teorií, ignorují se stoupenci materialistických názorů, vyzdvihují se idealistické a metafyzické koncepcce apod.

Prostřednictvím společenskovědních předmětů se u žáků vytvářejí nesprávné představy o kapitalismu, které maskují jeho třídní a vykořisťovatelskou podstatu, a formují se negativní vztahy k socialismu. Veškerý obsah těchto předmětů je proniknut reakčními buržoazními ideologickými doktrínami, jako je teorie industriální a postindustriální společnosti, teorie konvergence, dezideologizace apod.

Informace o marxisticko-leninském učení, o komunistických idejích, o socialistické výstavbě v socialistických státech, pokud se podává v masových školách, je velmi kusá, roztržitá, dogmatická, tendenčně zkreslená a ve vyšších třídách se předkládá v zamaskované formě. Šablona a stereotypy studené války jsou i nadále obsaženy v učebnicích společenskovědních předmětů vydaných po roce 1970. Kromě toho se v těchto učebnicích projevují nejmodernější formy a způsoby antikomunismu s použitím nové taktiky a argumentace.

Velkou pozornost věnovala konference formování základů komunistického světového názoru žáků nižších tříd.⁵⁾

Zkušenosti škol a výsledky výzkumů potvrzují, že v počáteční etapě výuky má velký význam formování vědeckomaterialistických představ o přírodě a společenském životě sovětského národa, správného vztahu žáků k přírodě, práci, pracujícím, společenskému vlastnictví a vlasti se zřetelem k jejich věku.

Z tohoto důvodu výzkumní pracovníci při řešení všech výchovně vzdělávacích úkolů formulovali tyto úkoly základní školy:

— naučit nejen číst, psát, počítat, kreslit a zpívat, ale také pozorovat přírodu a

společenské jevy, rozvíjet u dětí zájem o poznání okolního světa;

- prohloubit a rozšířit u žáků nižších tříd představy o živé a neživé přírodě, o vzájemných souvislostech a podmíněnosti jevů v přírodě, o člověku jako součásti přírody, a na tomto základě formovat počáteční obecné představy o přírodě jako o obklopujícím nás materiálním světě;
- rozšířit a obohatit představy o vlasti, o životě a práci sovětských lidí, o socialistickém způsobu života a na tomto základě formovat počáteční představy o socialistické společnosti, obecné představy o společnosti jako souhrnu lidí spojených mezi sebou obecnými podmínkami materiálního života;
- rozvinout a obohatit u žáků 1. až 3. třídy představy o vztahu sovětských lidí k přírodě, k práci, k národnímu bohatství a k lidu a využít těchto počátečních znalostí k formování příslušného vztahu k práci, k socialistickému vlastnictví, ke své práci, k výchově pozorného a starostlivého vztahu k lidem;
- vychovat lásku k vlasti, k práci, k lidem, pocit sympatie a úcty k pracujícím všech zemí, kolektivismus, smysl pro povinnost a odpovědnost;
- rozvíjet myšlení a řeč a na základě obohacených představ o světě naučit se mateřskému jazyku a na tomto základě formovat představy o jazyku jako prostředku styku a dorozumívání, o jazyku, který v sobě zahrnuje přírodu a společnost, dějiny národa jeho kulturu, myšlenky, tužby apod.

Tyto úkoly se řeší při vyučování všem předmětům v nižších třídách. Každý předmět má u žáků nižších tříd určitý podíl na formování systému představ o okolním světě a na rozvoji jejich morálních přesvědčení a světónázorových názorů.

Proces formování názorů a vztahů a také vytváření přesvědčení probíhá pomaleji než proces získávání znalostí. Tento proces při skončení vyučovací hodiny zpra-

5) M. S. Vasiljeva, Výzkumný ústav obsahu a metod výuky APV SSSR.

vidla nekončí, nýbrž pouze začíná a pokračuje mimo vyučování v průběhu různorodé činnosti dětí a jejich vzájemného styku.

Efektivnost veškeré výchovné práce závisí především na učiteli (na jeho ideovém přesvědčení, morálním profilu, kulturní úrovni a na jeho pedagogickém umění), na žákovi (na jeho činnosti, zainteresovanosti, přípravě k odpovědnému vztahu k učení) a na kolektivu třídy (na celkové zainteresovanosti, cílevědomosti v práci a na charakteru vzájemných styků žáků, na styku mezi žáky a učiteli v procesu výuky a mimovyučovací činnosti).

Některé referáty pojednávaly o metodologických základech formování světového názoru žáků při výuce fyziky, astronomie, biologie, hospodářského zeměpisu SSSR a ostatních států světa, dějepisu, literatury (domácí i zahraniční).

Na konferenci byla zdůrazněna důležitost mezipředmětových vztahů a bylo konstatováno,⁶⁾ že je nutné vymezit vnitřní mezipředmětové vztahy, které by odstranily z vyučovacích předmětů roztržitost a jednostrannost při výkladu zákonitostí světa, spojujících v jeden celek znalosti žáků z různých oblastí vědy. V současné době jsou tyto vztahy poměrně hluboko realizovány v oblasti přírodovědných předmětů, jako je chemie a fyzika. V oblasti humanitních předmětů jsou vymezeny pouze některé způsoby řešení daného problému, i když jsou humanitní předměty potencionálně pro stanovení těchto vztahů příznivější, neboť jejich obsah napomáhá formování světónáborových pojmů a idejí a pomáhá žákům pochopit vývoj společnosti ke komunismu.

Při provádění výzkumu vycházeli výzkumníci z toho, že správné mezipředmětové vztahy umožňují nejen ukázat věci, jevy a události z různých stránek, ale také odhalit vzájemné kauzální souvislosti. Tato skutečnost má kromě toho vliv na aktivizaci poznávací činnosti žáků, neboť souvisí se samostatným zevšeobecňováním různých znalostí při řešení obecných problémů. To znamená, že když materiální svět je charakterizován všestrannými vzta-

hy, musí mít všechny vědy v určitém směru jisté vzájemné vztahy. Výchovná stránka tohoto procesu se projevuje v tom, že znalosti, které jsou základem formování komunistického světového názoru, napomáhají vytvářet správný vztah mezi člověkem a přírodou, člověkem a společností a napomáhají vytvářet předpoklady pro všestrannou výchovu osobnosti. Mezipředmětové vztahy jsou v pedagogickém procesu důležité, neboť napomáhají uskutečňovat výchovně vzdělávací cíle.

Cílevědomá práce učitelů při realizaci mezipředmětových vztahů nejen z hlediska obecného, ale také při formování komunistického světového názoru je ztížena tím, že v učebnicích, v učebních a metodických příručkách se tomuto problému nevěnuje patřičná pozornost.

Nedostatečná práce školy v oblasti mezipředmětových vztahů vede k tomu, že u některých žáků se projevují těžkosti, když mají samostatně zevšeobecňovat, dělat závěry, srovnávat, používat znalosti z příbuzných předmětů při formulaci důkazů nebo vyvracení těch kterých skutečností; používat znalostí komplexně, což napomáhá zevšeobecnění znalostí ve světónáborové oblasti.

Způsoby realizace mezipředmětových vztahů ve vzdělávacím procesu humanitních disciplín mohou být různé: výklad materiálu učitelem, vycházející ze znalostí, které žáci získali v jiných předmětech; konkretizace materiálu s pomocí faktů, příkladů, číselných údajů; formulace takových otázek, které vyžadují obecné odpovědi; používání příruček a populárně vědecké literatury v samostatné práci žáků (při vypracovávání domácích úkolů, při přípravě na semináře, při přípravě referátů apod.). Zvláštní význam má závěrečné opakování látky a semináře umožňující nejen zopakovat probranou látku, ale také zdůraznit, co je nejdůležitější, ukázat na zákonitosti vývoje, pomocí znalostí získaných v ostatních předmětech ukázat, že příslušný jev není náhodný.

⁶⁾ S. V. Lundina, Výzkumný ústav pedagogiky ministerstva vzdělávání BSSR.

Takovéto uvědomělé získávání znalostí, jejich uvědomělé používání, posuzování poznatků pod jiným zorným úhlem, citové prožití je jedním z důležitých faktorů formování názorů a přesvědčení žáků, formování jejich světového názoru. Mezipředmětové vztahy plní úlohu prostředku, který integruje dílčí znalosti žáků. Tyto vztahy dělají znalosti mobilními a zajišťují hlubší pochopení podstaty příslušných jevů.

V referátech pojednávajících o estetické výchově⁷⁾ bylo zdůrazněno, že je zapotřebí ve školní praxi důrazněji překonávat recidy objektivismu a čistě vzdělávací přístup při studiu uměleckých děl. Všechny otázky estetické výchovy žáků musí být v přímé závislosti na obecných úkolech komunistické výchovy. Musí být zbaveny apolitičnosti a bezideovosti. Je zapotřebí odhalovat objektivní ideologickou a výchovnou hodnotu všech jevů v oblasti umění, rozvíjet potřeby, schopnosti a návyky, vnášet estetické prvky do společenských vztahů, do práce a do tvůrčí činnosti jako organickou součást celkové ideové a mravní výchovy osobnosti určené marxisticko-leninskou koncepcí osvojení světa člověkem.

Důležitým úkolem je orientace žáků v oblasti masové informace, její ideové chápání a interpretace. Bez pedagogického vlivu učitele má přebytek informací často za následek povrchní přístup, kdy žák přijímá to, co je zajímavé, pouze z hlediska jeho stupně rozvoje, jeho živelně vzniklých a systematicky neřízených zálib, náchylnosti k apatičnosti, mnohdy nevšímavému opomíjení důležitých estetických,

mravních a světonázorových problémů vložených umělcem do svého díla.

Jak je známo, zahrnuje světový názor nejen pochopení světa, ale i snahu tento svět přetvořit. Velký význam v tomto směru má mobilizační a organizující síla citově uměleckých vyjádření idejí v uměleckých dílech. V umění, které musí »spojovat cit, myšlenky a vůli těchto mas, rozumět jim«⁸⁾, spatřoval V. I. Lenin mocnou organizující zbraň. Umění, jež odhaluje skutečnost v jejím revolučním rozvoji, dává mládeži možnost poznat svět, lidi, jejich myšlenky a city, vnitřní smysl událostí. Formování estetického ideálu prostřednictvím umění těsně souvisí s formováním politických, morálních a estetických ideálů.

Celkem bylo na konferenci předneseno 46 referátů, mnohé z nich se zabývaly výsledky výzkumu ve školách a ve výzkumných ústavech Akademie pedagogických věd.

Konference znamená určitou etapu v rozvoji pedagogických věd, v řešení odpovědných sociálních úkolů v oblasti formování světového názoru těmito vědami.

Ludmila Chvátalová

⁷⁾ I. L. Ljubinski, doktor pedagogických věd, Výzkumný ústav obecných problémů výchovy APV SSSR; T. P. Sopolova, kandidátka pedagogických věd, tamtéž; E. I. Panova, tamtéž; L. D. Matvejeva, učitelka 14. střední školy, Rostov na Donu.

⁸⁾ K. Zetkinová: *Vzpomínky na Lenina*. Citát z knihy »V. I. Lenin o literatuře i umění«, Moskva, Chudožestvennaja literatura 1967, s. 663.

SYSTÉM IRÁCKÉHO ŠKOLSTVÍ

Arabové obývají Irák (dříve Mezopotámii) od 7. století. Kulturní oblast Arabů je především oblast teologická, tj. islám, který vznikl jako protiklad křesťanství, i když zčásti na ně navazuje. Arabové na tomto území nevytvořili významnější kulturní hodnoty, můžeme se však zmínit o tzv. zlatých mešitách, jejichž minarety,

kopule a část zdíva jsou z cihel s vysokým obsahem zlata. Těchto cihel je na každé mešitě 50 až 100 tisíc. Jsou v městech Bagdad-Kadhemeyah, Samarra, Kufa, Najaf a dvě mešity jsou v Kerbale. Jsou to náhrobky Mohamedových příbuzných a imánů a zároveň teologické školy.

Středověké spory křesťanské a islámské

teologie vedly také k tomu, že evropské univerzity popíraly světové prvenství moslímské univerzity Al-Nizamiyah, založené roku 1027 v Bagdádu a přejmenovanou roku 1227 na univerzitu Al-Mustansiriyah. Na této univerzitě se vyučovalo koránu, teologii, jazykům, literatuře, medicíně a matematice.

Korán je předmětem výuky a memorování ve všech typech škol, je základním zákoníkem íráckého života (zejména súra 5), ačkoliv i v Íráku existuje a. l. hující civilní zákonodárství. Sloh typický pro korán je znatelný ve všech ústních i písemných projevech všech žáků všech typů škol.

Pralesy, které pokrývaly Mezopotámii ve starověku, byly z kultivačních důvodů vykáčeny a byly zřízeny nesčetné zavodňovací kanály. Během nájezdů cizích armád do Mezopotámie byly prakticky všechny kanály zničeny, půda vyschla, klima se změnilo a celá země nabyla pouštního charakteru.

Írák je stát převážně zemědělský, jeho průmysl je mladý a malý. Státní rozpočet je téměř úplně kryt z těžby a vývozu ropy, která se těží v Kirkuru a Basře. Ekonomický stav země vede k propastným majetkovým rozdílům mezi obyvatelstvem.

Až do první světové války byl v Íráku turecký školský systém. Pak se uplatnila anglická školská organizace. Školskou výchovu lze rozdělit na tyto stupně: předškolní výchova, první stupeň (základní), druhý stupeň (nižší střední škola), třetí stupeň (vyšší střední škola), čtvrtý stupeň (univerzity). Povinný je pouze základní stupeň, a to jen pro chlapce v místech, kde je škola. Na tomto stupni jsou školní potřeby pro žáka zdarma.

Předškolní výchova je dvouletá. Mateřské školy jsou však jen ve velkých městech a navštěvují je zejména děti bohatých rodičů.

Základní školy prvního stupně jsou šestileté pro děti od šesti do dvanácti let. Většinou jsou oddělené pro chlapce a dívky, na vesnicích jsou školy koedukační. Na

chlapeckých školách učí učitelé, na dívčích učitelky. Podle umístění existují dva základní typy těchto škol: městské a venkovské. Je to dáno tím, že životní okolnosti a pracovní možnosti jsou ve městech a na vesnicích značně rozdílné. Pracovní výchova ve městech je zaměřena na řemeslnou výrobu, na vesnicích na zemědělství.

Městské základní školy mají obvykle kapacitu 500 až 700 žáků. Mají obvykle 10 až 12 tříd různé velikosti. Ve třídě bývá 30 až 60 žáků, v nižších třídách až 70 žáků. Pro nedostatek místností se vyučuje často ve směnách. Vyučování ve třídách je obtížné a pro velký počet žáků ve třídě vede často k pasivitě žáků, a to jak při ústních a písemných projevech, tak při kreslení, ručních pracích i tělesné výchově.

Vesnické školy mají obvykle 2—3 místností pro 30—70 žáků obojího pohlaví, zřídka tvoří úplnou šestiletku. Hygienické, pracovní i osvětlovací podmínky (írácké vesnice nejsou elektrifikovány) jsou nerosrovnatelně horší než v městských školách. Na severu jsou školy většinou z kamene, jinak jsou z nepálených cihel. Na jihu jsou to chýše z rákosí. Nové školy ve městech i na vesnicích bývají stavěny z betonových tvárnic i litého betonu. Tyto školy mají často svou vlastní školní měšitu.

Žáci vesnických škol nemohou pro svůj velký počet často obdržet ani základní vzdělání v čtení, psaní a počtech. Většina venkovských škol nemá možnost plně zajistit pracovní výchovu žáků v zemědělství nebo živočišné výrobě.

Na základní škole se vyučuje těmito předměty: koránu a náboženství, arabštině, angličtině, aritmetice, hygieně, zeměpisu a dějepisu, morálce a občanské výchově, kreslení a ručním pracím, tělesné výchově a zpěvu. Celkem se vyučuje 30—32 hodin týdně. Vyučování většinou předmětů má knižní charakter bez těsnějšího vztahu k životu, zdůrazňuje se zejména výcvik paměti memorováním koránu. Náзорných pomůcek se používá velmi zřídka, a to jen v nově budovaných školách.

Žáci postupují do vyšší třídy na základě

úspěšně vykonané písemné zkoušky. Témata těchto zkoušek jsou dána centrálně ministerstvem školství a zkoušky se konají v celém státě ve stejný den. Znamky se vyjadřují v procentech; na postup do vyšší třídy stačí obvykle 50 %. Centrálně stanovená témata zkoušek mají ten důsledek, že zejména žáci z vesnických škol nemají dostatečné vědomosti, při zkoušce neobstojí a po dvou nebo třech letech zanechávají školní docházky vůbec. Závěrečné zkoušky na všech typech škol jsou organizovány podobným způsobem.

Všeobecně vzdělávací střední školy mají dva cykly: nižší střední školy, zpravidla tříleté, a dvouleté vyšší střední školy. Tento dvouletý cyklus má větev přírodovědnou a humanitní. Účelem výuky na střední škole je připravit žáky pro praktický život nebo pro univerzitní studia. Obvyklý věk žáků středních škol je mezi 12.—13. rokem až 17.—18. rokem.

Učební osnovy obsahují korán a náboženství, arabštinu, angličtinu, zeměpis, dějepis, občanskou morálku, matematiku, algebru, geometrii, obecnou kulturu, chemii, anatomii, hygienu, kreslení, gymnastiku. Ve dvouletém cyklu přistupuje rétorika, ekonomická a sociální situace ve státě, trigonometrie (v přírodovědné sekci). Humanitní sekce neobsahuje geometrii, algebru, fyziku a chemii. Přírodovědná sekce nemá dějepis, zeměpis a obecnou kulturu. Dívky mají nadto nauku o dítěti, účetnictví a vedení domácnosti, kreslení a hudbu. Vyučuje se 30—32 hodin týdně.

Učební osnovy středních škol jsou vypracovány a revidovány ředitelstvím osnov a učebnic ve spolupráci s ústřední komisí osnov při ministerstvu školství. Přihlíží se k tomu, aby osnovy základních a středních škol na sebe navazovaly a vhodně rozvíjely vědomosti žáků.

Odborné školy střední druhého a třetího stupně mají tyto základní typy: školy zemědělské, průmyslové, ekonomické a školy domácího hospodářství. Všechny tyto školy navštěvují žáci po absolvování školy prvního stupně s výjimkou ekonomické školy, na kterou vstupují žáci po ukončení nižší střední školy.

Zemědělské školy, které jsou pětileté, připravují specialisty z oblasti zemědělství, zemědělské techniky a metod organizace a vedení hospodářství. Dále existují odborná technická zemědělská učiliště (v Bagdádu, Kirkuku, Diwaniyi a jině), která připravují dospělé pracovníky pro zemědělství a provoz zemědělských strojů. Nižší dvouleté až tříleté zemědělské školy, na které vstupují absolventi základní školy (podobně jako v jiných oborech), odpovídají našim učňovským školám.

Technické školy jsou základní neúplné tříleté a úplné šestileté, navazující na základní školu. Vyučuje se těmto oborům: elektrotechnika, mechanika, automobilová technika, lodní technika. Na šestiletých k tomu metalurgie, konstrukční mechanika, slévárnictví, tiskárnictví. Tyto školy jsou v Samaře, Najafu, Basře, Kirkuku, Bagdádu, Mosulu a v dalších větších městech.

Ekonomické školy připravují pracovníky z oblasti ekonomiky, obchodu a bankovníctví.

Školy domácího hospodářství jsou téměř ve všech provinciích iráckých. Na nich se také připravují učitelky pro tento obor na školách prvního stupně. Absolventky mohou dále studovat na dívčí pedagogické fakultě bagdádské univerzity Al-Tahreer.

Učitelé základní školy jsou připravováni na učitelských ústavech, a to jak pro školy městské, tak pro školy venkovské. Tyto školy mají dvě oddělení: tříletý kurs jako pokračování nižší střední školy a dvouletý kurs pro absolvování úplné střední školy. Školy pro venkovské učitele jsou pětileté a mohou na nich studovat absolventi škol prvního stupně.

V každé ze čtrnácti provincií jsou dva učitelské ústavy, a to pro učitele a učitelky, v Bagdádu je učitelských ústavů několik. Aby byla kryta potřeba učitelů pro první stupeň, jsou pro absolventy vyšších středních škol organizovány kursy.

Učební plány těchto ústavů mají 32 hodin výuky týdně a na konci studia závěrečnou zkoušku. Obsahují mj. pedagogiku, speciální metodiky výuky, psychologii, psychologii dítěte a praktický výcvik.

K odborným školám patří také školy zdravotnické, školy pro ošetřovatelky, příprava pro vysoké školy teologické, policejní škola, umělecké školy tříleté po absolvování nižší střední školy nebo pětileté po absolvování základní školy.

Odborných škol je celkem kolem padesáti.

Počet dětí, které navštěvují střední a odborné školy, činí asi 30 % celkového počtu dětí, které by měly chodit do školy.

Důležitou úlohu mají v Iráku církevní školy, a to zejména pro výuku pracovníků pro službu v mešitách a pro výcvik vykladačů koránu jako muslimského právního a náboženského kodexu. Jsou to školy koránu, střední školy teologické, školy u mešit, vysoké školy muslimské a fakulta muslimského práva.

V koránových školách se pro 15–30leté žáky vyučuje koránu, recitaci koránu, základům gramatiky, náboženství. Ve středních školách se vyučuje koránu, zpěvu koránských žalmů, rétorice, právu, aritmetice, geometrii, přírodním vědám, občanské morálce, dějepisu, zeměpisu, angličtině. Mešitové školy jsou dvouleté a mají obdvojnásobný studijní program. Věk uchazečů je 12 až 15 let, podmínkou přijetí je přijímací zkouška: znalost celého koránu nazpaměť, čtení a psaní.

Vysoké školy (univerzity)

V Iráku jsou státní univerzity v Bagdádu, v Mosulu, v Basře a v Sulaimaniyi, dále pak univerzita Al-Mustansiriya a Dar-al-Hikma. Univerzita Mustansiriya se zabývá islámskou teologií. Dar-al-Hikma je univerzita jezuitská. Studium na státních univerzitách je bezplatné.

Bagdádská univerzita má fakulty zemědělskou, filozofickou, obchodní, zubolékařskou, pedagogickou, inženýrskou, právnickou, lékařskou, farmaceutickou, přírodovědeckou, veterinární a řadu přidružených ústavů. Univerzita v Mosulu má pouze fakulty inženýrskou (katedra elektrotechniky, stavební, zemědělská, strojní), přírodovědeckou (katedru chemickou, fyzikální, matematickou, biologickou, geologickou),

humanitní (katedru jazyka anglického, francouzského, arabského, katedru historie, geografie), lékařskou, zemědělskou.

Na většině fakult mohou vybraní studenti získat hodnost bakalářů. Některé další obory, zejména humanitní, udělují hodnost mistra. Hodnost doktora filozofie mohou iráčtí studenti získat pouze na zahraničních vysokých školách.

Univerzity jsou organizovány podle anglických, popřípadě amerických univerzit. Přednášená látka i způsoby výuky odpovídají anglickým univerzitám. Vyučovacím jazykem je angličtina, jen v několika výjimečných případech arabština. Používá se anglických a amerických vysokoškolských knih a učebnic, popřípadě učebnic tištěných anglicky v zemích bývalého britského impéria.

Zkoušky na univerzitách jsou písemné desetiminutové testy, měsíční zkoušky (3–4 za školní rok), písemné závěrečné zkoušky, které jsou pro zkoušejícího anonymní. Z laboratoří a seminářů se konají zkoušky několikrát během školního roku. Školní rok má semestr zimní (od konce září do konce ledna) a letní (od začátku února do konce května).

Arabští žáci mají nadání pro rétorické projevy, memorování (zejména koránu), číselnou matematiku, některé obory z jemné mechaniky, přírodních věd. Potíže jim činí abstraktní a aplikovaná matematika, konstrukčně technologické problémy, kreslení a rýsování, některé mechanické práce, úvahy technického charakteru, technická představitost.

Irácká vláda věnuje na školství 10–15 procent svého rozpočtu. Přesto však je tu řada problémů, které dosud čekají na řešení: realizace školní docházky v plném rozsahu, výstavba nových škol, zkvalitnění výuky, zlepšení životních podmínek učitelů vesnických škol, výuka národnostních menšin, zajištění výuky u nomádů (kterých je asi 30 % všeho obyvatelstva) aj. V Iráku je vysoké procento analfabetů (kolem 70 %).

Miroslav Kotál

Časopis *Le Monde de l'Education* uveřejňuje v únorovém čísle 1976 informace o řešení školských otázek v Portugalsku od revoluce z 25. dubna 1974, která se projevila i jistým »vrněním« v oblasti školství.

Podle uvedené zprávy se obecná shoda reformátorů všech politických směrů ukazovala ve čtyřech bodech: modernizovat vyučování a přiblížit ho žákům, zajistit postupnost vyučování a zabránit segregaci, přiblížit vyučování sociální realitě.

Nové učební osnovy mají přihlížet k novým výsledkům v různých oborech (matematice, experimentálních vědách, jazykovém vyučování, dějepise) a k některým zkušenostem ze západní Evropy, zvláště z Francie, kde žilo mnoho univerzitních profesorů a učitelů ve vyhnanství. Učební osnovy základních škol mají zdůrazňovat pozorování, pokusy, vyjadřování (zvláště ústní), požadují respektovat fyzický, intelektuální a sociální rozvoj dětí, jejich sociální aktivitu v duchu západních »hnutí pro novou výchovu«. Na obnovených středních školách se má umožnit technické zaměření a částečně studium společkovědních a experimentálních témat.

V květnu 1975 ohlásili mluvčí ministerstva školství sjednocení středního školství a »rozhodnutí zrušit privilegia klasických lyceí«. Termín »společný základ« (*tronc commun*), jímž Portugalci charakterizují všeobecně vzdělávací a předprofesionální ráz povinného vzdělání, připomíná podle francouzské informace návrhy francouzské levice a občanské a polytechnické výchovy v NDR, avšak jsou tu též některé shodné rysy s britskou »comprehensive school«, se švédskou integrovanou školou a se základní školou evropských socialistických států. Dílenské práce, občanská a polytechnická výchova, veřejně prospěšné práce mají zajistit styk se sociální a profesionální realitou žákům pocházejícím z velké části — zvláště na střední škole — z buržoazie. Konkrétně se má usnadnit profesionální orientace žáků a spolupráce veřejnosti se školami.

Vše to je ovšem plánem, nikoli ještě realitou. Reformy ve struktuře, obsahu a řízení škol se pochopitelně za nejasné politické situace uskutečňují za různých konfliktů velmi zvolna. Zvýšení výdajů na školství o 45 % souvisí do značné míry se stoupáním cen a mezd v zemi.

Nejspontánněji došlo k »demokratickému řízení« škol zaměstnanci — učiteli a neučiteli — a žáky. »Elektivnější« systém určilo ministerstvo pro střední školy: ředitel školy je volen »řídící radou« složenou z deseti až patnácti zvolených delegátů. Na středních školách je v radě stejný počet delegátů žáků jako delegátů učitelů, s výjimkou při jednání o vyhledávání a přijímání učitelů.

Počáteční vyučování je zatím rozděleno na dva dvouleté cykly (bez opakování třídy). Pro každý z nich se v každém předmětu stanoví předepsaná látka. Na středních školách se v minulém školním roce sjednotily klasické a technické sekce. Jejich spojení má být ukončeno ve školním roce 1977/1978 a má tak být připravena nová forma povinné školní docházky: devítiletý »společný základ« zajišťující zároveň všeobecné a předprofesionální vzdělání. Na vysokých školách, kde práce ještě vůbec nepokročila, má první — mimo univerzitní — ročník kombinovat »občanskou službu« v terénu a »základní vzdělání« v základních disciplínách a metodologické vzdělávání hlavně rozhlasem a korespondencí.

Jestliže na jaře roku 1975 správa vysokých škol z podnětu Komunistické strany Portugalska rezervovala 10 % míst v prvním ročníku dospělým pracujícím a připravovala »pozitivní diskriminaci« pro děti ze »znevýhodněných vrstev«, došlo pak jen k ohlášení »zvláštního systému přijímání na vysoké školy pro osoby starší 25 let s pětiletou profesionální činností« a vytvoření »nových forem vysokoškolského vzdělávání, které toto vzdělání zpřístupňuje pracujícím«. Vůbec neuspěl projekt »otevřené univerzity«, připravený skupinou pokrokových univerzitních pro-

fesorů, jímž mělo být umožněno pracujícím bez úplného středoškolského vzdělání studovat na vysoké škole.

Podle citované zprávy mají radikální změny ve školství málo naděje na úspěch. Předpokladem k nim by byla jistá aktivizace obyvatelstva i učitelstva. Avšak právě učitelstvo nejeví o reformy velký zájem, jak konstatuje zpráva: »Uspokojení z opět-ného získání politické svobody není spoje-no s vědomím nutnosti pedagogických reforem. Učitelé, zvláště venkovští, jsou

často konzervativní, a na středních školách dosavadní politická kontrola nepřipravila vyučující k iniciativě, která se v minulých letech vždy projevovala jen u menšiny.«

Na vývoji portugalského školství od loňského roku se jasně ukazují třídní rozpory v zemi a jejich dopad na kulturní politiku. Progresivní prvky budou asi zatím prosazovány proti zjevným i skrytým reakčním silám značně obtížně.

Vilém Pech